

„Člověk se stane tím, co opakovaně dělá“

Dcera před deseti lety zesnulého spisovatele Arnošta Lustiga, Eva Lustigová, žije se svou rodinou již dlouho ve Švýcarsku, a od roku 2018 střídavě i v Praze. Podařilo se nám s ní navázat kontakt a položit jí několik otázek. Pro Zpravodaj rozhovor vedla Hana Hurábová, autorka blogu a podcastu „Naše švýcarské zážitky“.

Jaký svět chtěl váš tatínek? Narážím na nedávno vydanou knihu "Vlny štěstí Arnošta Lustiga aneb My jsme chtěli jiný svět"*, která je výběrem z jeho dosud nepublikovaných rozhovorů a rozhlasových relací z let 1953 až 2010 a které jste byla editorkou.

Arnošt chtěl především spravedlivější svět a svět, kde by se všem líp žilo. Patřil mezi lidi, kteří chtěli „jiný svět“ rodící se nejen později Pražským jarem v roce 1968. Zaznamenal to v pořadu Zařídít si svůj dům, v rozhovoru s Janem Procházkou, moderovaným Martou Chejlovou v únoru 1968: „Chtěli jsme jiný svět... Já bych začal od konce války, kdy lidé

v mém věku a samozřejmě já sám taky byli velice zklamáni světem, který byl. Byl to svět, který se pral, svět nacionalismu, svět vražd, svět nespravedlnosti. To znamenalo nejen rozbít starý svět, ale postavit svět nový ... Za ty dvě desítky let se ukázalo, že nestačí dobrá vůle, že od programu a od dobré vůle a od snah k vybudování lepší, spravedlivější společnosti není tak jednoduchá cesta. Že dobrá vůle musí být propojena s vědou, s vědeckým poznáním.“ Je to tak podstatné, že jsem tuto myšlenku použila v titulu této knihy. A jednou někde napsal, že nejlepší by bylo, kdyby věci jako chleba a láska byly zadarmo.

A kdo se skrývá pod tím “my”? Jeho kolegové? Přátelé? Rodina?

To byla skupina lidí, kteří společně vycházeli ze svých zkušeností za války a chtěli žít v demokratické společnosti, kde vládnu humanistické hodnoty a lidská práva, která neohrožují ani neomezují podobná nebo srovnatelná práva jiných. Mezi ně patří svoboda projevu bez cenzury a neblahých následků, svoboda studovat, cestovat a další věci, které se nám dnes ve svobodném světě zdají samozřejmé.

Eva Lustigová, portrét z roku 2020.

Byla to skupina lidí přesvědčená o tom, že je zapotřebí odstranit, jak se o tom vyjádřil Arnošt, "nebezpečí nejen fašismu, ale jakéhokoliv jiného antihumanismu, jakéhokoliv nebezpečí, které ohrožuje naše děti".

Váš tatínek měl podle pohledu mnohých nesmírně dobrodružný život. Nakolik mluvil pravdu ve svých svědectvích a kdy přikrášloval a dotvářel si vlastní příběh svého života?

Váš dotaz navazuje na důvod, proč po válce začal psát. Jedná se o nesdělitelnost toho, co zažil. V mém dokumentárním filmu „Tvoje slza, můj déšť“ to Arnošt shrnul takto:

„Když jsem se vrátil z těch lágrů v roce 1945, tak samozřejmě jsem měl potřebu se někomu svěřit. Tak jsem navštívil svého nejmilejšího učitele, jmenoval se Jůza a měl velkou radost, že mě vidí, a vyprávěl jsem mu, co byly lágry. A on mě za chvíli začal hladit po hlavě, jako hladíš pomatenýho. A tak jsem zjistil, že mně vlastně nevěří, že myslí, že co mu říkám není možný. Že se to nedá sdělit! Papír Ti věří, tužka Ti věří, napsané slovo Ti věří, pokud do něj vdechneš věrohodnost. A tak jsem začal psát.“

Jak se mu podařilo utéct z transportu smrti (z Buchenwaldu do Dachau)?

Byla to životní náhoda. Ten vlak musel zpomalit, protože ho začalo bombardovat americké letadlo, které nevědělo, že vlak převáží vězně z koncentračního tábora

Buchenwald do Dachau. Vlak pak kvůli zničené lokomotivě zastavil a Arnošt se svým nejlepším kamarádem, který se jmenoval Jirka Justic – měl spravedlnost i ve svém jméně – vyskočili a utekli. Nevěděli přesně, kde jsou, ale chtěli se dostat do Prahy. Do té se nakonec dostali po šestidenním bloudění. Jejich útěk je popsán v povídce „Tma nemá stín“ v souboru „Démanty noci“. Podle této povídky natočil Jan Němec film „Démanty noci“, který se řadí mezi sto nejúspěšnějších filmů minulého století.

Nakolik pobyt v koncentračním táboře poznamenal jeho život?

Arnošt byl dva roky v Terezíně, poté ve vyhlazovacím táboře v Osvětimi a poté v Buchenwaldu. Poznamenalo ho to od A do Z. Umělec nemá hranice mezi svým osobním a uměleckým životem. Válka, kterou on zažil a přežil, byla ta nejhlubší zkušenost jeho života. Čerpal z ní zbytek svého života, a nejen do prózy, ale do vlastní existence, co zjistil o životě, co zjistil o lidech, jak se k jiným choval, co z toho načerpal, jaké byly jeho hlavní morální zásady – to všechno je úzce spjata s jeho válečným zážitkem.

Nedlouho před invazí vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 Vaše rodina odjela do Itálie, kde se po 21. srpnu rozhodla vystěhovat se do Izraele. Jak jste sama ve svých dvanácti letech vnímala, že najednou máte opustit místo, kde jste doposud žila, kde jste chodila do školy, měla kamarády a zázemí. Jaké to pro vás bylo stěhovat se do neznámého?

Dobrodružné. Když jsme odjížděli z Prahy, to bylo někdy kolem 10. srpna 1968, jsem nevěděla, že odjíždíme na hodně dlouho. Moje maminka to nějakým způsobem tušila. Když zamykala byt, myslela si, že se už nevrátíme. Mně bylo dvanáct a měla jsem domácí zázemí, lásku, stabilitu v rodině, které mně umožňovaly žít dál jako normální holka. I když jsem pak tři roky za sebou chodila každý rok do jiné školy v jiném městě, v neznámé zemi, s vyučováním v jazyce, který jsem neznala. Ve dvanácti jsem měla výhodu, že jsem se celkem rychle mohla naučit

ten daný jazyk a nezapomenout češtinu, protože doma jsme mluvili výhradně česky.

Z jednoho zdroje jsem se dozvěděla, že to byla vaše matka, která vašeho otce přemlouvala k emigraci do Izraele, že on byl proti. Jak jste s bratrem jako děti tento nesoulad mezi vašimi rodiči vnímali?

Můj bratr Pepi (Josef) s námi nebyl – během toho léta byl na mezinárodním židovském výměnném táboře v New Yorku. Tak jsem tedy nesoulad mezi rodiči vnímala sama – Arnošt se chtěl vrátit, ale maminka si zoufala, že by to bylo nebezpečné. Nakonec měla pravdu, vždyť byli i s Arnoštem a Pepim československým

Arnošt Lustig s dcerou v bývalém Parku kultury a oddechu Julia Fučíka v Praze, 1958.

režimem odsouzení na několik let. Po-drobnosti leží na USTRU.

Proč se tedy váš otec chtěl vrátit?

Protože chtěl právě ten jiný svět, nějakou dobu po invazi věřil a doufal, že Rusové odejdou. Zúčastnil se Pražského jara, psal scénáře k filmům, které byly součástí a jádrem nové filmové vlny. Doma měl nádherná přátelství, včetně se spisovatelem Otou Pavlem, měl tam maminku, sestru. On jednoduše nechtěl z domova odjet.

V rozhovorech o svém otci nemluvíte jako o tatínkovi, tátovi, ale o Arnoštovi. Kdy a jak to vzniklo?

Začala jsem mu říkat Arnošte, když jsem si uvědomila, že je spisovatel, a začala jsem ho pozorovat i z jiného úhlu pohle-du. Že je umělec a je hrozně charismatic-ký. Byl mnohem víc než otec, byl i můj nejlepší kamarád. Taky mě tehdy v létě krátce před mými čtrnáctými narozenina-mi, když jsme byli v Makarské v Jugoslá-viii, poprvé pověřil revizí svých korektur. Byl velmi náročný, ale mohla jsem se hodně naučit a začít ho vnímat i takhle.

Jak vnímal své nominace na Pulitzero-vu a Man Bookerovu cenu?

Když byl na tyhle ceny nominován, byl už zpátky v Česku. Vnímal to s pokorou a říkal, že kdyby je dostal, fajn, a že když je nedostane, stejně by z něj neudělaly lepšího spisovatele.

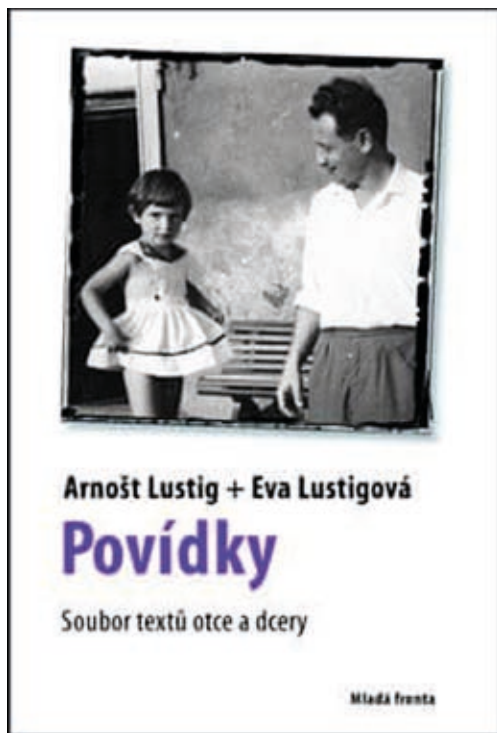
Když jste začínala se svou literární tvorbou, neměla jste strach ze srov-návání s vaším tatínkem? A zároveň neměla jste obavu z kritiky z jeho strany?

Napsala jsem mé dvě povídky, Arnoštovi se líbily. Chtěla jsem, aby vyšly s jeho povídkami, ale on trval na tom, abych napsala ještě pět a vydala je jako samo-statnou knihu. Ale to jsem nechtěla. Bylo to v době, kdy už umíral. Nakonec vybral dvě své povídky, a tak vznikla naše spo-lečná kniha (pod názvem „Povídky – Po-vídkový soubor otce a dcery“, *pozn. aut.*). Bohužel se už jejího vydání nedožil, proto-že křest knihy byl 28. listopadu 2011 a on zemřel 26. února.

Jak sama vnímáte svou tvorbu?

Aristoteles a Arnošt říkali, že člověk se stane tím, co opakovaně dělá. Ten mo-ment, kdy jsem napsala své povídky a on si je přečetl, mi řekl, že jsem spisovatel-kou. Při natáčení filmu jsem byla reži-sérka, scénáristka, producentka. Člověk někdy ani nepotřebuje formální vzdělání, aby své umění dělal dobře, jestli to dělá srdcem a ví co chce – hodně nadaných lidí vysoké školy ve svém oboru ani nemá. Já jsem typ člověka, který spíše skočí do něčeho, co ho láká, co ho baví, o čem si myslí, že by to bylo fajn a potom plave. Vede mě instinkt.

Dlouhá léta jste žila – a stále žijete – v zahraničí – jak jste si udržela češtinu?

V zahraničí teď už žiji na střídačku. Čeština je moje životní výzva. Víím, že na ní musím stále pracovat, považuji ji za zoufalou v porovnání s mojí angličtinou, protože jsem v angličtině vystudovala a dlouhá léta pracovala. Ale když píši a tvořím, a teď i pracuji s Nadačním fondem Arnošta Lustiga, je to především v češtině. Je to můj mateřský jazyk, záleží mi na něm, mám ho ráda, je v něm cit, hloubka, a mé podvědomí, takže mé já. Můj sen je chodit v Česku na univerzitu a dohnat ta dlouhá léta cestování. Což mi teď bohužel současná situace neumožňuje.

Co vás před lety přivedlo do Švýcarska?

V USA jsem vystudovala kulturní antropologii a mezinárodní byznys. Do Švýcarska mě pak přivedla v roce 1991 práce pro Světovou zdravotnickou organizaci v Globálním programu boje proti AIDS v oblasti prevence. Potom jsem pracovala ve zdravotnictví a rozvoji mládeže, i v oddělení žen a genderu. Taky jsem vedla reformu řízení krátkodobých konzultantů, protože jsem sama mezi ně patřila. V oddělení lidských zdrojů jsem pracovala na politice zaměstnání a vedla jsem reformu ohodnocování zaměstnanců v naší organizaci a také pracovní skupinu několika organizací spadajících pod OSN. Vždy v návaznosti na školení a zdokonalování kompetencí, které zavedení nové politiky vyžaduje i usnadní. I prostřednictvím netradičních metod jako je umění.

Pokud byste měla porovnat Švýcarsko s ostatními zeměmi, kde jste žila, co vás tady nejvíce překvapilo?

Švýcarsko je ráj, a jak říkáme s manželem: do Švýcarska se dá lehce přijet, ale těžce se odsud odjíždí. Žije se tady krásně. Sama jsem v této zemi měla několik “aha”-momentů. Jeden z nich byl, že zde fungují obchůdky na farmách na principu důvěry. Zaplatíte, vezmete si zboží a nikdo vás nehlídá. A další moment byl, když jsem zjistila, že ve Švýcarsku netekla teplá voda z vodovodu až do roku tuším 1928, a že ženy nemohly volit až do roku 1971. Na

druhou stranu moc neznám švýcarskou mentalitu, protože jsem dlouhá léta pracovala v mezinárodním prostředí a Ženeva je hodně multikulturní.

Česky jste naučila i vaše syny. Nevzdorovali někdy, proč se musí češtinu učit?

Oni se mě báli (*smích*). Vždycky jsem jim vyhrožovala, že když budou mezi sebou mluvit francouzsky, okamžitě je pošlu do školy do Prahy. A ono to fungovalo (*smích*). Taky jsem češtinu aktivně podporovala – doma máme obrovskou knihovnu knížek v češtině, filmů a audiokazet s písničkami a pohádkami. Snažila jsem se doma vytvořit takové “mini Česko”. Kromě toho také pravidelně chodili na privátní lekce češtiny k naší kamarádce, výjimečné učitelce a bývalé ředitelce základní školy v Želetavě. Ta jim k lekcím přidávala bábovky, koláče, svíčkovou a cokoli dobrého, aby vydrželi. A od raného věku jsem oba posílala na dětské letní tábory v Česku. Chtěla jsem, aby oba měli své vlastní české kořeny, ne moje. A to se povedlo, protože kamarádství z táborů drží dodnes, i když staršímu synovi bude třicet jedna a mladšímu dvacet pět. Oba plynně hovoří několika jazyky, ale přede mnou stále mluví česky. Dnes pochopili význam češtiny pro naši rodinu a jsem tomu ráda. Čtou mi pro potěšení, snad i jejich. Jediné, co mi je osobně líto, je, že nemluví hebrejsky. Ale třeba to ještě jednou napraví.

V létě loňského roku jste založila Nadační fond Arnošta Lustiga, který připomíná odkaz vašeho tatínka. Můžete čtenářům Zpravodaje o tomto projektu povědět něco více? Jaké jsou plány nadačního fondu pro nejbližší dobu? Na co se můžou jeho podporovatelé těšit?

Arnoštův odkaz i osobní příběh jsou mimořádné v evropském i světovém kontextu: byl nejen spisovatelem, ale i scénáristou, publicistou, pedagogem. Tříkrát odsouzený k smrti nacisty, jednou odsouzený k nepodmíněnému trestu odnětí svobody československými komunisty, zakázaný autor v rodné zemi na déle než jednadvacet let. Jako přeživší židovské tragédie (šoa) – nebo snad právě kvůli tomu – měl rád lidi a věřil v život, ve spravedlnost, kamarádství, odvahu a lidskou důstojnost. Byl přesvědčen, že tyto hodnoty nakonec vždy zvítězí: pokud člověk ze sebe vydá to lepší, přestože „v každém z nás je to lepší i to horší“. Arnošt se díval na věci kriticky, věcně a bez nepřátelské negace. Pocházel z chudých poměrů, měl těžký život, ale vzal si z něj to pozitivní.

Nadační fond Arnošta Lustiga vznikl, protože od doby úmrtí našeho otce jsme s bratrem Pepim už hned každý pracovali svým způsobem s jeho odkazem. A přišla jsem na to, že budeme moci myšlenkový a umělecký odkaz systematicky a celistvě uchopit a efektivně šířit, když jej zastřešíme organizací. Jednou tady

nebudeme, ale nadační fond ano. Je to tedy český umělecko-vzdělávací nadační fond, který bude působit a už působí doma i v zahraničí. Doufáme, že naší činností pobídneme mládež a širší veřejnost k zamyšlení, nad moderními dějinami v optice a dění současnosti, a zároveň tím posílíme humanistické hodnoty. Víme, že historie se opakuje a že je výsledkem činnosti člověka. Arnošt byl toho názoru, že „pokud žijeme a dokud budeme žít, se člověk v každém pokolení opakuje. To, co se mění, není lidská povaha, ale společenské systémy, podmínky, které se člověk snaží nějak zlepšit (nebo zhoršit)... Musíme si moc hlídat, aby se to, co se už jednou stalo, neopakovalo... Stále to visí ve vzduchu. Nemoci společnosti jako rasismus, nacionalismus, fanatismus.“

Náš program se opírá o čtyři pilíře – literární odkaz, filmový odkaz, rozvíjení tvůrčího nadání a vzdělávání. Literární odkaz se zabývá Arnoštovou prózou i literaturou faktu a jde nám o jejich zpřístupnění, nová inovativní vydání knih, o překlady a vydání v cizích jazycích a o vydání z pozůstalosti. Řekla bych, že to je duše nadačního fondu, protože Arnošt byl srdcem a duší spisovatelem. Psal, aby žil a žil, aby psal. A bohužel nedopsal. Máme vytyčené vlajkové projekty – a jedním z nich právě v literárním odkazu je ilustrovaný životopisný román Arnošta Lustiga. Píše jej úžasná Markéta Pilátová a doufáme, že ilustrovat by jej mohl

úžasný Petr Sís, který je také členem naší Mezinárodní čestné rady. V rámci filmového odkazu bychom chtěli například pomoci na svět remaku filmu *Modlitba* pro Kateřinu Horovitzovou. Byl to velmi úspěšný televizní film a my bychom jej v budoucnosti chtěli dostat na velké plátno do kin. Máme také několik nerealizovaných filmových scénářů, které Arnošt napsal a nechal v „šuplíku“, určitě ale ne, aby tam zůstaly.

V rámci vzdělávání plánujeme dvě výstavy. V Brněnci, kde Oskar Schindler zachránil dvanáct set Židů, budeme mít stálou výstavu – vyprávění historie 20. století životním příběhem Arnošta Lustiga a jeho dílem – filmem a literaturou. Součástí výstavy budou doprovodné akce počínaje od léta, i vzdělávací programy pro mládež od 14 let, ve spolupráci s *Arks Foundation* a festivalem *Meeting Brno*. Druhá výstava bude putovní, také se silnou vzdělávací linkou, a bude doplňovat stálou výstavu. Mimochodem také pracujeme na přípravě literární soutěže i s mezinárodní dimenzí spočívající ve spolupráci s českými školami v zahraničí. Cílem je nejen rozvíjet tvůrčí talent napříč literárními žánry, ale rozvíjet i kritické myšlení zúčastněných.

* *Vlny štěstí Arnošta Lustiga aneb My jsme chtěli jiný svět*, A. Lustig, E. Lustigová (ed.), Praha 2021.

Foto str. 20 a 22: archiv E.L.